

להלחמה: ירושלמי¹ המתפלל ולא נענה צריך חענית הרי פרשת יענק ה' קבוע[ה] אחר [י"ח]³ מזמורים א"ר מנא רמז לתלמיד חכם הוא שצריך לומר לחבירו אחר תפלתו תעתר ותשמע תפלתך:

פרק ה'

- 5 צא. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כוון ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבם למקום⁵. ולהכי פתחינן באשרי יושבי⁶, משום דמהאי קרא גמרי לה⁷. ירושלמי⁸ הבא מן הדרך אל יתפלל⁹ עד שינוח¹⁰ וכן המיצר אל יתפלל אמר¹¹ רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל עד דיצלי דעתיה, ודכותה איתא בגמרא בפ' הדר¹², ויליף לה¹³ מדכתיב¹⁴ שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין¹⁵ תפתר בעיני הדרך ולא מיין אלא מטרוד הדעת. תניא¹⁶ לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שחוק דכתיב¹⁷ עבדו את ה' ביראה ולא מתוך קלות ראש אלא מתוך דברי תורה¹⁸ ואל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך וכו' (מנלן דאסור משמע התם לא שנא במנא ולי"ש בפומה וכו') שכן מצינו בכל הנביאים שחתמו בשבח ובנחמות¹⁹. ובירושלמי²⁰ פריך טובא, ומשני שיש מקום שכפלו [בסוף]²¹ הספר כדי לחתום בנחמה כגון בסוף איכה ישבה כדד²² וקהלת וישעיה ותרי עשר²³: כתיב²⁴ [בתהלים]²⁵ וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהיה רעדה. ודכותה אמרינן בפ"ק דגיתין²⁶ זימרא

במחזור מנהג רומי וכן במחזור כ"י בבית מדרש הרבנים בווינא, והעירני הח' ד"ר אילבוגין מברלין שכ"ה גם במחזור רומניא. ובמחזור מנהג אשכנז הנוסח: גשים מול ארון, ובדפוסים חדשים: גשים מול ארון הקודש. (1) ברכות פ"ד ה"ג ותעניות פ"ב ה"ב, ורבינו קיצר ושינה לשון הירוש'. (2) תהלי' מזמור כ'. (3) ע"ש בירוש', והכונה שאשרי ולמה רגשו פרשה אחת הם כמבואר בבבלי ברכות ט' סע"ב. וע' אודות הלימוד ביתור בפ' ריש סיריליאן. (4) משנה ל' ב'. (5) כגו' הראשונים ומשנה שבמשניות וכן במתניתא דבני מערבא, ובסדרע"ג י"ח ב': לבס למקום. (6) ע' לעיל סי' ד' ובהגותי שם. (7) לקמן ל"ב ב'. (8) ברכות רפ"ה. (9) לפנינו: אסור להתפלל וכן בשירי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 84. ובפס"ר פ"ט (ל"ב א'): ששני רבותינו שכור פסור מן התפלה. (10) אינו בירוש'. ובגמרא עירובין ס"ה א' השוער ג' ימים. (11) מכאן עד דיצלי דעתיה אינו בירוש', ומאמר רב הוא בעירובין ס"ה א'. ונראה לי שרבינו העתיק כל מאמר הירוש' מ"ספר ירושלמי" שרמזתי עליו לעיל סי' י"ב ע' 9 בהגותי אות 17, והיתה שם הוספה זו עפ"י הה"ג ד"ו 10 א' וד"ב ע' 89. (12) עירובין ס"ה א'. (13) בירוש' שם. (14) ישע' ג"א כ"א. (15) ע"ב בירוש', ומן תפתר עד סוף המאמר אינו שם. (16) ל"א א' כגו' כמה ראשונים, ע' ד"ס, וכן בתר"ו בשם ר' יהונתן. (17) תהלי' ב' י"א. ובגמרא לא הובאה כאן ראיה זו רק לעיל ל' ב' אל המשנה. (18) בגמרא: שמחה של מצוה, ורבו הנוסחאות בזה. ע' ד"ס. ובירוש' ריש פרקין: דבר של תורה. אבל בירוש' עם פירוש ר"ש סיריליאן: מתוך דברי תורה. (19) ע' גמרא, ולשון רבינו מסכים עם לשון הירוש'. (20) בריש פרקין. (21) כ"ו: בתך. (22) בירוש': השיבנו תחת כי [אם] מאוס מאסתנו, ומפרש רבינו שאחר כי אם מאוס מאסתנו חוזרים ואומרים השיבנו, כמו שאנו נוהגים היום. וכן פי' בפני משה ומראה הפנים. ופירוש לבעל ס' חרדים ותרי ריש פרקין והרא"ה בפקודת הלוי' ע' פ"ו מפרשים בענין אחר, וע' רד"פ ומ"ש הר"א עפשטיין במ"ע החוקר ח"א ע' 147 והלאה. (23) בירוש' לפנינו מתוך הקושיא מישעיה: בגוים הוא עסיקיו, ומקהלת ותרי עשר לא הקשה כלל, וכבר העירו ע"ז בתוס' ותוס' רי"ח ברכות ל"א א' ד"ה וכן ובתוס' הרא"ש שם, ע"ש מה שתרצו. ורבינו מפרש שע"י התירין על הקושיא מאיכה מנורצת גם הקושיא מישעיה קהלת ות"ע, וכן מפרש במראה הפנים ע"ש היטב. (24) ל' ב'. (25) ב' י"א. ובכ"י: כה. (26) ז' א', ומכאן דר"ף כאן, ורבינו העתיק לשון דר"ף בקיצור ושינוי קצת.

<מנלן דאסור [וכו']> משמע ההם¹ לא שנא במנא ול"ש בסומא וכו' >² בזמן שמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרה בראש כל אדם וכו', ובסוף סוטה³ אמרינן זימרא בכיתא חורבנא⁴ בסיפא. והני מילי זמר של לעג, אבל זמירות המיוסדות מחיבת כנסת ישראל וקודשא בריך הוא וענין גלות שרי⁵, וכן פסק הגאון⁶. ובפ' חלק⁷ גרם הקורא פסוק⁸ ועושה אותו כמין זמר וכו' מביא רעה לעולם אלא [עסקו בהלכות ובהגדות⁹: ונהגים לשבר¹⁰ זכויות בכית החתונה, כדרכאשי דחבר כסא דזוגיתא חיוורתא¹⁰. ונהנו כולם בשוה כדי שלא לבייש מי שאין לו¹¹: אמר¹² ר"י אסור לו לאדם שימלא את פיו שחוק בעולם הזה: וצריך¹³ לנאות את עצמו בשעת תפלה, דרב יהודה מציין [נפשיה]¹⁴ ומצלי, ובספק קמא דשבת¹⁵ אמרינן רב הוי שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעכדא קמיה מריה רבא¹⁶ הוי שדי פיזמקי ומצלי שני¹⁷ הכן לקראת אלהיך ישראל: 10

צב. ת"ר¹⁸ אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, דאי לא מיטדרה דעתיה¹⁹, כגון²⁰ הך דר' זירא דאמר בנות ישראל החמירו על עצמן וכו'. ירושלמי²¹ כגון מאי הלכה פסוקה ר' ירמיה אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה²² וקאי

(1) כן מפורש לפנינו בגמרא ורי"ף. (2) הוספתי הלשון שכתוב לעיל ואין שם מקומו. וכ"ו: וכו' אף בזמן. (3) מ"ח א'. ומובא ברי"ף כאן. (4) בגמרא ורי"ף: חורבא. (5) ע' הפיזים שבמחז' סי' תע"ח עד סי' תצ"ד. (6) הוא רב האי, ותשובתו שהיא מקור לדברי הרי"ף כאן נמצאה בתשובה⁷ ד' הרכבי סי' ס'. וע' תשובה⁸ שעת' סי' קנ"ב ובהנחות הרב חזן שם והערת הרכבי ע' 851 והנחות ר"ש אלבעק לס' האשכול ע' 88. ודברי רב האי מובאים בשמו במ"מ פ"ה מה' תענית ה"ד ובספחם בס' מוסר מר' יוסף בר' יהודה ד' באכער (מק"ב) ע' 21, ע"ש והערתו במונטסשירפט 1912 ע' 822. (7) סנהד' ק"א א'. (8) בגמרא פסוק של שיר השירים, וברי"ף כאן: משיר השירים. ורש"י בסנהד' שם פ': אע"פ שמשיר השירים הוא ועקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו. ולפי"ז כ"ש פסוק אחר, ולפיכך כתב רבינו סתם פסוק. (9) ע"כ מהרי"ף. (10) ל"א א'. וע' תוס' ד"ה אייתי ומחז' ע' 589 וע' 598 ודוקה ס"י שני"ג. ובראב"ן סי' קע"ז קורא חגר על מנהג זה. (11) ע' ביכורים פ"ג מ"ג ומ"ק כ"ז א'. וב' ותוס' שם ד"ה בכליכה. ומשם למד רבינו לכתב. (12) ל"א א': ר' יוחנן משום רשב"י, וג"י רבינו כג"י ד"ס, ושם את אינו. (13) ל"ב ב'. (14) מקשט עצמו בכגדיו, רש"י. ועפ"י פ"י רבינו: לנאות את עצמו. (15) י' א': רבא שדא. (16) לפנינו רבא בר רב הונא, וגם סדר המאמרים משונה. וג"י רבינו הוא גם באר"ח ח"א סי' קל"א. (17) עמוס ד' י"ב. (18) ל"א א', וכג"י ד"ס. (19) ע' רש"י ותר"י. ובה"ג ד"ו 9 רע"ב: דכיון דקשיא שמעתא מיטדרה דעתיה. (20) הלכה פסוקה כגון. (21) ריש פרקין: ר' ירמיה אמר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין של הלכה רב ירמיה אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת וכו' כמה דוגמאות מהלכות פסוקות. ומפרש רבינו שמאמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת הוא ג"כ דוגמא מהלכה פסוקה ושר' ירמיה היה אומר הלכה זו ועומד ומתפלל כמסופר שם מרב חונה: אמר הוואה טיפה כעין החרדל וכו' וקאם ומצלי. ולפי"ז מה שהביא רבינו אינו אלא תורף דברי הירוש' עם פירוש. ומלשון רבינו: ירושלמי כגון נראה שהעתיק הלשון שמצא בספרו. וא"כ לא העתיק מן הירוש' רק מן "ספר ירושלמי". ע' לעיל סי' י"ב בהנחותי אות 17 ורמותי עליו עוד כמה פעמים. ופירוש רבינו או בעל ספר ירושלמי נפלא מאוד ומשובח מכל הפירושים, שלפירושי מפרשי הירוש' והוא גם בטא"ח סי' צ"ג שהעוסק בצרכי צבור יכול לעמוד ולהתפלל קשה מאד להבין איך נוכל לומר שצרכי צבור הם הלכה פסוקה, וסברה היא שאי אפשר שלא יתהרר. ולפירוש השני בטור שם שהעוסק בצרכי צבור א"צ להפסיק לתפלה קשה מה ענין דין זה כאן הלא מקומו בירוש' בברכות פ"א ה"ה ושבת פ"א ה"א, וע' מאמרי במ"ע הצופה מארץ חגר ח"א ע' 92 והלאתה. ולפירוש רבינו הדברים מאירים. (22) ואינו מפסיק לק"ש ולתפלה. ולא שר' ירמיה חדש דין זה אלא שהיה ידוע ור' ירמיה אמרו קודם שהתפלל כדי לעמוד לתפלה מתוך הלכה